

УДК 332.142.6

Васильченко Л.С.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної кібернетики та маркетингу
Черкаського державного технологічного університету***ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ**

Стаття присвячена аналізу складових поняття сталого розвитку та пошуку стратегії взаємодії людини з природою для забезпечення стимулювання еколого-економічного розвитку регіонів. Проаналізовано три головні компоненти сталого розвитку – економічну, природоохоронну і соціальну, – які тісно пов'язані та взаємодіють між собою. У роботі також наведено основні напрями стимулювання сталого розвитку регіону в еколого-економічній сфері.

Ключові слова: сталий розвиток, еколого-економічний розвиток, еколого-економічна рівновага, стимулювання сталого розвитку регіону, природокористування

Vasylchenko L.S. ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНА

Статья посвящена анализу составляющих понятия устойчивого развития и поиска стратегии взаимодействия человека с природой для обеспечения стимулирования эколого-экономического развития регионов. Проанализированы три главных компонента устойчивого развития – экономическую, природоохранную и социальную, – которые тесно связаны и взаимодействуют между собой. В работе также приведены основные направления стимулирования устойчивого развития региона в эколого-экономической сфере.

Ключевые слова: устойчивое развитие, эколого-экономическое развитие, эколого-экономическое равновесие, стимулирование устойчивого развития региона, природопользование.

Vasylchenko L.S. ENVIRONMENTAL AND ECONOMIC ASPECTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT REGION

The paper analyzes the components of the concept of sustainable development and search strategies of human interaction with nature to provide incentives ecological and economic development. Analyzed the three main components of sustainable development: economic, environmental and social, which are closely linked and interact. The paper also presented the main directions of promoting sustainable development of the region in ecological and economic sphere.

Keywords: sustainable development, ecological and economic development, ecological and economic balance, promoting sustainable development in the region, nature.

Постановка проблеми. Як відомо, основою матеріального виробництва та життєдіяльності населення є природні ресурси та довкілля. Високі сучасні темпи виробництва, на жаль, мають негативні наслідки для стану навколишнього природного середовища, що призводить до якісних порушень еколого-економічної рівноваги і проявляється в виникненні дисгармонії та порушенні оптимальності еколого-економічних відносин. В умовах зьогодення проблеми охорони навколишнього середовища актуальні для всіх країн світу і знаходяться в полі постійної уваги всього міжнародного співтовариства. Екологічна ситуація в Україні також залишається тривожною і супроводжується зниженням основних показників здоров'я населення, середньої тривалості життя та зростанням смертності. Тому завдання поліпшення навколишнього середовища та збереження і примноження природних ресурсів наразі є досить актуальним та має велике економічне значення. Основою формування нового типу еколого-економічного зростання повинен стати сталий розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сталого еколого-економічного розвитку досліджували у роботах вітчизняні та зарубіжні вчені, а саме: З.В. Герасимчук [1; 2], у працях якої наведено теоретико-методологічні підходи та практичні заходи до забезпечення сталого розвитку регіону; І.В. Гончаренко [3], який досліджував аспекти екологічної трансформації аграрної економіки регіону; Б.М. Данилишин [4], С.І. Дорогунцов [5], М. Згуровський [6], який досліджував сталий розвиток в глобальному та регіональному контекстах; Д.В. Зеркалов [7] та ін. Незважаючи на велику кількість та суттєві наукові здобутки щодо досліджень теоретико-методичних засад еколого-економічних аспектів сталого розвитку національної економіки України, не

існує єдності в теоретичних підходах щодо його формування, що не сприяє впровадженню стратегії еколого-орієнтованого розвитку економіки.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Аналіз складових поняття сталого розвитку, та пошук стратегії взаємодії людини з природою для забезпечення стимулювання еколого-економічного розвитку регіонів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні визначення сутності взаємозв'язку між економічним та екологічним були присутні в матеріалах Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку в 1972 р. в Стокгольмі. Появу терміну «сталий розвиток» (sustainable development) пов'язують з ім'ям прем'єр-міністра Норвегії Гру Харлем Брундланд, яка сформулювала його в звіті «Наше спільне майбутнє», що було підготовлено для ООН і опубліковано у 1987 р. Міжнародною комісією з навколишнього середовища і розвитку.

Англійський термін sustainable development був перекладений на українську мову як «сталий розвиток». За сенсом даний термін трактується як «всебічно збалансований розвиток» або «самопідтримуваний розвиток».

Сталий розвиток у формулюванні ООН – це розвиток суспільства, що дозволяє задовольняти потреби нинішнього покоління, не наносячи при цьому шкоди можливостям майбутніх поколінь для задоволення їхніх власних потреб.

Активне розповсюдження ідеї сталого розвитку в Україні почалося після конференції ООН з навколишнього середовища, яка відбулася в Ріо-де-Жанейро в червні 1992 р. В документах даної конференції, яка представляє собою стратегію дальшого розвитку людської цивілізації, було зроблено системне і методично цілісне викладення ідеології сталого розвитку.

З цього часу в Україні відмічається різкий ріст наукових досліджень і публікацій з даної проблематики, які мають в більшості світоглядний характер і значною мірою висхідних до ідей ноосферного розвитку В.І. Вернадського. Проте, не дивлячись більш ніж на півстолітню історію свого існування, стан розробки ідеї сталого розвитку зараз перебуває скоріше на рівні декларації про добрі наміри, ніж задовольняє вимогам наукової теорії [8].

Різні автори по-різному трактують зміст поняття «сталий розвиток».

Сталий розвиток – це процес змін, в якому експлуатація ресурсів, напрям інвестицій, орієнтація науково-технічного розвитку і інституціональні зміни погоджені один з одним і зміцнюють нинішній і майбутній потенціали для задоволення людських потреб і спрямувань. Багато в чому йдеться про забезпечення незмінної в часі – від покоління до покоління – якості життя людей і природного капіталу [7, с. 18].

Б.М. Данилишин розглядає сталий розвиток як «систему відносин суспільного виробництва, при якій досягається оптимальне співвідношення між економічним ростом, нормалізацією якісного стану природного середовища, ростом матеріальних і духовних потреб населення» [4].

На думку О. Дорогунцова та О. Ральчука, сталий розвиток можна розуміти як процес керованої коеволюції – взаємозумовлених змін людства (культури) і біосфери (природи) [5, с. 18].

Сам по собі сталий розвиток не є метою чи строгою парадигмою. Він включає в себе безліч процесів, механізмів та шляхів їх досягнення. Сталий розвиток є основою для вирішення ключових глобальних проблем: бідності та голоду, втрати біорізноманітності, зміни клімату, проблеми енергетики тощо.

Нова концепція поєднала три головні компоненти сталого розвитку: економічну, природоохо-

ронну і соціальну, які тісно пов'язані та взаємодіють між собою.

Економічна складова концепції сталого розвитку визначає оптимальне використання обмежених ресурсів та застосування природо-, енерго- і матеріалозберігаючих технологій для створення потоку сукупного доходу. Цей потік забезпечував би принаймні збереження (не зменшення) сукупного капіталу (фізичного природного, або людського), з використанням якого цей сукупний дохід створюється [9].

Екологічна складова сталого розвитку полягає у забезпеченні цілісності фізичних і біологічних природних систем, їх життєздатність, від чого залежить глобальна стабільність усієї біосфери.

Соціальна складова орієнтована на людський розвиток та на збереження стабільності культурних і суспільних систем, а також на зменшення кількості конфліктів у суспільстві.

Системне узгодження та збалансування цих трьох складових – завдання величезної складності. Зокрема, взаємний зв'язок соціальної та екологічної складових приводить до необхідності збереження однакових прав сьогоденних і майбутніх поколінь на використання природних ресурсів. Взаємодія соціальної та економічної складових вимагає досягнення справедливості при розподілі матеріальних благ між людьми й надання цілеспрямованої допомоги бідним прошаркам суспільства. І, нарешті, взаємозв'язок природоохоронної та економічної складових потребує вартісної оцінки техногенних впливів на довкілля. Вирішення цих завдань – найголовніший виклик сьогодення для національних урядів, авторитетних міжнародних організацій та всіх прогресивних людей світу [6].

Ключове поняття для формулювання проблем, з якими ми зустрічаємось під час переходу до більш ресурсоефективної економіки, – усунення залежності від ресурсів. Після того як зростання світової еко-

Таблиця 1

Характеристика ознак сталості регіональної соціо-еколого-економічної системи

Ознака сталості регіональної соціо-еколого-економічної системи	Зміст ознаки	Особливість
Рівноважність	Досягнення стану динамічної рівноваги регіональної соціо-еколого-економічної системи	Узгодженість (на подолання внутрішньо-системних та зовнішніх загроз шляхом активізації внутрішніх потенційних можливостей)
Збалансованість	Досягнення оптимального співвідношення якісних та кількісних характеристик регіональної соціо-еколого-економічної системи	Співвідношення (пропорційність, баланс між елементами системи, що визначає збереження її якісних характеристик)
Гармонійність	Взаємопов'язаність між соціальною, економічною та екологічною сферою регіону	Взаємозв'язок (цілі і методи з їх досягнення взаємопов'язані і мають за мету досягти сталого розвитку регіону)
Стабільність	Підтримання протягом якомога тривалішого терміну позитивних параметрів розвитку регіональної соціо-еколого-економічної системи	Тривалість (тривалий термін життя населення, забезпечення соціальної справедливості, мінімізація залежності від несприятливих умов НПС, задоволення майбутніх поколінь у природних ресурсах)
Конкурентно-спроможність	Активізація потенційних можливостей регіону нарощувати та ефективно використовувати конкурентні переваги у кожній підсистемі регіону для забезпечення сталого розвитку регіону, а також впровадження нових досягнень науково-технічного прогресу у виробництво, довкілля та соціальну сферу регіону	Саморозвиток (здатність забезпечити конкурентні переваги продуктивному використанні ресурсів та благ з метою підвищення людського розвитку, не порушуючи економічної безпеки інших регіонів)
Безпека	Використання потенціалу регіональної соціо-еколого-економічної системи, здатність до самовідтворення та недопущення дії дестабілізуючих чинників	Самовідтворення (міцність взаємозв'язків між елементами регіональної системи, що сприяє задоволенню інтересів населення регіону в ключі загальнодержавних інтересів)

Джерело: [2, с. 32]

номіки натрапило на природні обмежувачі, задача подолання залежності процесу створення економічних цінностей від використання природних ресурсів і його впливу на навколишнє середовище стала невідкладною [10].

У сучасних умовах як об'єкт управління значний інтерес викликає регіональна економіка й управління її розвитком, оскільки від вирішення територіальних проблем залежить успішність зростання всієї економіки [11, с. 18]. Забезпечення сталого розвитку регіону має базуватись на комплексі характерних для регіону сприятливих природно-ресурсних, соціально-економічних, демографічних та екологічних властивостей і стимулювати вирішення проблем, які зумовлені обмежувачими факторами – розміром території, географічними умовами проживання, людськими ресурсами, рівнем індустріального розвитку, ризиками сільськогосподарської діяльності тощо [12, с. 290].

Сталий розвиток регіону – це процес постійного перетворення якісних та кількісних характеристик регіональної соціо-еколого-економічної системи, метою якого є досягнення динамічної рівноваги між суспільством, економікою та довкіллям, забезпечуючи при цьому добробут майбутніх поколінь.

Активна діяльність суб'єктів сталого розвитку регіону у напрямку досягнення визначених цілей повинна реалізовуватись через систему інструментів стимулювання сталого розвитку регіону. Об'єкти господарювання під дією стимулів та мотивів мають обирати такі напрями своєї діяльності, які будуть направлені на досягнення сталого розвитку регіону [1].

В таблиці 1 наведено ознаки сталості регіональної соціо-еколого-економічної системи.

Економічне зростання для України та її регіонів є надзвичайно важливим. Саме сутність і темпи економічного зростання визначають динаміку економічного розвитку кожної країни, забезпечують поступальний розвиток суспільства. Але не менш важливою є необхідність екологізації розвитку України та зменшення навантаження на природні системи. Для одночасного виконання обох напрямків розвитку необхідно, щоб економічне зростання відбувалося виключно екологічно допустимими методами. Тенденції світового економічного процесу вказують на високу ефективність капіталовкладень в екологізацію технологій, виробництво високоякісної екологічної техніки та екологічно чистої продукції. Така стратегія розвитку є привабливою та перспективною сферою для капіталовкладень.

Шляхами забезпечення сталості еколого-економічного розвитку України є [13, с. 343]:

- збалансованість ролей між органами державної влади у виконанні функцій природокористування та охорони природного середовища, управління відносинами у цій сфері;

- чіткість задач та узгодженість цілей, визначених законодавством, економічними, соціальними, територіальними потребами, які спрямовані на вирішення завдань просування сталого розвитку;

- відкритість, прозорість економічної, екологічної, соціальної політики, що призведе до підтримки та довіри з боку суспільства до державної політики «сталого розвитку»;

- розробка необхідних процедур для реалізації політики сталого розвитку;

- регулярний огляд ситуації у екологічній та економічній сферах життя суспільства, вивчення суспільної думки з метою виявлення фактів покращення чи погіршення ситуації;

- запевнення населення країни у важливості сталого розвитку.

Екологізація має охоплювати усі сфери громадського розвитку: науку, промисловість, сільське господарство, соціальну сферу, правову сферу, управління [3, с. 34].

Основними напрямками стимулювання сталого розвитку регіону в еколого-економічній сфері мають бути:

- зростання інвестицій у розробку та впровадження нових енерго-, матеріалозберігаючих технологічних процесів у промисловості, сільському господарстві, транспорті, будівництві;

- узгодження масштабів експлуатації ресурсів з майбутніми потребами нащадків;

- ефективне функціонування реального сектору економіки регіону в умовах його екологізації;

- соціальна політика для реалізації синергетичних ефектів і мінімізації можливих протиріч між економічним, екологічним та соціальним;

- розробка відповідного організаційно-правового забезпечення;

- збільшення податкових надходжень від підприємств – забруднювачів навколишнього середовища;

- збільшення залучення інвестицій (приватних та державних) в проекти, пов'язані із збереженням довкілля;

- зростання бюджетного фінансування програм охорони навколишнього середовища.

Висновки з даного дослідження. Метою еколого-економічного розвитку має бути всеосяжне і рівномірне економічне зростання та збереження і відновлення природних екосистем. Такі шляхи є стимулами, які призведуть до зростання основних життєвих стандартів, покращення якості їжі, зниження нерівностей, покращення захисту допоміжних систем природного життя.

Специфіку функціонування та розвитку еколого-економічних відносин на сучасному етапі визначає ряд факторів глобального та регіонального характеру. До найбільш важливих глобальних чинників належать: високі сучасні темпи виробництва, науково-технічний прогрес, економічне зростання, політичні, зовнішньоекономічні та військові чинники. Що стосується еколого-економічної ситуації нашої держави, то в даний час вона є досить загостреною, так як ускладнюється низкою серйозних проблем – політичних, соціальних, фінансових. Зношені основні фонди, невизначеність форм власності на природні ресурси, низька екологічна культ ура – ті фактори, які не дозволяють вирішувати задачу соціального та екологічного управління економікою.

Вихід із ситуації, яка склалася в Україні та регіонах, слід шукати у практичній реалізації ідей сталого еколого-економічного розвитку. На жаль, в найближчі роки неможливо вплинути на структуру існуючого виробництва та його потужності, але в перспективі напрями розвитку економіки мають бути спрямовані на збереження довкілля та відновлення природного капіталу, що слід враховувати в подальших дослідженнях.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Герасимчук З.В. Стимулювання сталого розвитку регіону: теорія, методологія, практика : [монографія] / З.В. Герасимчук, В.Г. Поліщук. – Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2011. – 516 с.
2. Герасимчук З.В. Теоретичні основи інституційного забезпечення стимулювання сталого розвитку регіону / З.В. Герасимчук, В.Г. Поліщук // Регіональна економіка. – 2011. – № 4. – С. 30–47.

3. Гончаренко І.В. Екологічний вектор трансформації аграрної економіки регіону / І.В. Гончаренко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. Серія: «Економіка, аграрний менеджмент та бізнес». – 2011. – Вип. 3 (60). – С. 30–35.
4. Данилишин Б.М., Шостак Л.Б. Устойчивое развитие в системе природно-ресурсных ограничений. – К., 1999. – С. 367.
5. Дорогунцов С. Сталий розвиток — цивілізаційний діалог природи і культури / С. Дорогунцов, О. Ральчук // Вісник національної академії наук України. – 2001. – № 10. – С. 16–32.
6. Згуровський М. Україна в глобальних вимірах сталого розвитку / М. Згуровський // Дзеркало тижня. – 2006. – № 19(598).
7. Зеркалов Д.В. Проблемы устойчивого социального развития : [монографія] / Д.В. Зеркалов. – К. : Основа, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.zerkalov.org/files/urib-m.pdf>.
8. Дребот О.І. Сталий розвиток чи еколого-економічна безпека? / О.І. Дребот : зб. наукових статей III-го Всеукраїнського з'їзду екологів з міжнародною участю. – Вінниця, 2011. – Т. 2. – С. 677–680 [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://eco.com.ua/>.
9. Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://wdc.org.ua/uk/sustainable-development>.
10. Decoupling the Use of Natural Resources and Environmental Impacts from Economic Activity: Scoping the Challenges. Міжнародний совет по ресурсам, ЮНЕП (2011).
11. Коломицева О.В. Моделювання розвитку регіональної економічної системи в умовах невизначеності / О.В. Коломицева : зб. наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки». – 2013. – Вип. 35(2). – С. 17–21.
12. Гринецька С.М. Перспективи сталого розвитку регіону / С.М. Гринецька // Економіка промисловості. – 2011. – № 4. – С. 288–296.
13. Федунь Ю.Б. Економіко-правові аспекти забезпечення збалансованого еколого-економічного розвитку України з урахуванням досвіду ЄС / Ю.Б. Федунь // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2012. – № 748. – С. 338–343.

УДК 332.1(477+4)

Дикань В.В.
*доктор економічних наук,
доцент кафедри менеджменту і адміністрування
Українського державного університету залізничного транспорту*

СТРАТЕГІЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ОРІЄНТАЦІЇ

Глобалізація, інтеграція, регіоналізація – всі ці процеси притаманні сучасній міжнародній економічній системі, яка знаходиться на стадії трансформаційних змін. Не минула дана тенденція й економіку України. Все більше уваги стало приділятися саме процесу регіоналізації як з боку науковців, політиків, так й інститутів влади, про що свідчить створення та затвердження Державної стратегії регіонального розвитку до 2020 р. та відповідних деталізованих регіональних програм. Автором статті було проаналізовано сучасне розуміння регіональної політики, державну регіональну політику України та проблеми її ефективного проведення, Державну стратегію регіонального розвитку до 2020 р. й надано удосконалене схематичне бачення її основних положень.

Ключові слова: регіоналізація, регіональна політика держави, стратегія регіонального розвитку.

Дикань В.В. СТРАТЕГИЯ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ ЕВРОПЕЙСКОЙ ОРИЕНТАЦИИ

Глобализация, интеграция, регионализация – все эти процессы присущи современной международной экономической системе, которая находится на стадии трансформационных изменений. Не обошла данная тенденция и экономику Украины. Все больше внимания стало уделяться именно процессу регионализации как со стороны ученых, политиков, так и институтов власти, о чем свидетельствует создание и утверждение Государственной стратегии регионального развития до 2020 г. и соответствующих детализированных региональных программ. Автором статьи было проанализировано современное понимание региональной политики, государственную региональную политику Украины и проблемы ее эффективного проведения, Государственную стратегию регионального развития до 2020 г. и представлено усовершенствованное схематическое видение ее основных положений.

Ключевые слова: регионализация, региональная политика государства, стратегия регионального развития.

Dikan V.V. STRATEGY OF REGIONAL DEVELOPMENT OF UKRAINIAN THE CONTEXT OF ORIENTATION ON EUROPE

Globalization, integration, regionalization – all these processes are inherent to the modern international economic system that is on the stage of transformational changes. This tendency did not go round and economy of Ukraine. All more attention began to be spared exactly to the process of regionalization both from the side of scientists, politicians and institutions of power, to what creation and claim of State strategy of regional development testify 2020 to and the corresponding into detail regional programs. By the author of the article the modern understanding of regional politics was also analyzed, public regional policy of Ukraine and problem of it effective realization, the State strategy of regional development 2020 to and provided advanced schematic view of its main provisions.

Keywords: regionalization, regional policy of the state, regional development strategy.

Постановка проблеми. Процеси глобалізації та міжнародної інтеграції, які призвели до посилення конкуренції не тільки на рівні підприємств, але й на міждержавному рівні економічної діяльності, унеможливають здатність окремого підприємства чи корпорації витримувати такий рівень жорсткості суперництва на ринку. Тому постає проблема необхідності кооперації матеріальних, фінансових, виробничих, науково-технологічних та інших ресурсів

макрорегіонів для зміцнення позицій та виживання на міжнародному ринку. Іншими словами, підвищується роль регіоналізації як на національному, так і міжнародному рівнях.

Останні події, які відбуваються на політичному поприщі України, доволі ясно підкреслюють неоднорідність розвитку регіонів держави як в політичному, так і соціально-економічному та етнокультурному вимірах. Вирішення даної проблеми потребує